

Nationalekonomisk Forening.

Fredagen den 4. April afholdt Foreningen Møde. Hr. Godsejer **Fr. Oldenburg** indledede Forhandlingerne. Nedenstaaende er en forkortet Gjengivelse af Godsejer **Oldenburgs** Foredrag om

forskjellige Industriers Stilling under den nuværende økonomiske Krise.

Spiren til den nuværende Krise kan spores langt tilbage i Tiden som en begyndende økonomisk Usundhed i forskjellige Lande. Der skal her kun mindes om den i Nordamerika kort efter Borgerkrigen opstaaede dristige og storslaaede Jernbanespekulation og derpaa kortelig paavises Sygdommens Udvikling i et enkelt os nærliggende Land, Tyskland, hvor efter Königrätz det nordtyske Forbund konstituerede sig som Stormagt, hvor de virkelige eller indbildte Fordele herved, den glade Sejersstemning frembragte et nyt Liv i den økonomiske Udvikling, men tillige en Spekulationslyst, der ogsaa her snart skulde forlade de normale Baner. Paa Industriens Omraade se vi saaledes en Virksomhed som Strousbergs frodigt udvikle sig længe før Krigen, tiltrækkende og demoraliserende alle Samfundets Klasser og ligesom i Amerika o. a. St. fræmlokkende den Spekulation i Raastoffer til Jernbanebygning, der senere skulde antage endnu større Dimensioner. I Handelen havde der dannet sig en fleraarig høj Vexelkurs i næsten samtlige tyske Pladser paa Udlandet, der væsenligst var kronisk begrundet i den tyske Mønts Værdiforringelse, men som af den derværende Forret-

ningsverden betragtedes som en midlertidig Tilstand, bestemt til at hæves gennem en forøget tysk Vareexport. Der udviklede sig herved en Spekulation i udenlandske Vexler, der grundede sig ej i virkelige Fordringer, men i et forventet Omslag i Handelsbalancen, hvorved de under en høj Kurs solgte Vexler kunde senere blive dækkede med andre under en lav Kurs købte. Men til disse Spekulationsvexler sluttede sig en anden Art, nemlig egenlige Laanevexler, idet den vaagnende Spekulationslyst fristede en stor Del af den tyske Forretningsverden til at arbejde med for ringe Driftskapital og skaffe det Manglende gennem Krediten i Form af Vexler, der forud vare bestemte til at fornyes paa Forfaldsdagen, ligesom Spekulationsvexlerne bleve det, da det forventede Omslag i Handelsbalancen udeblev. Ved begge disse Arter Vexler udvikledes et fleraarigt Vexelrytteri paa Udlandet, som rystede Tysklands Pengeforhold ved at skabe fingerede Kapitaler i Landet selv og fingerede Fordringer paa Udlandet til dermed at dække dettes reelle Fordringer paa Tyskland. Og denne alt udskejende Spekulationslyst dæmpedes kun ved Et: Frygten for en ny fransk Krig efter dem i 54 og 59. Beviset herfor er den afgjorte Mistillid til Tysklands Fremtid, hvormed den franske Krigserklæring i 1870 hilsedes paa Berlinerbørsen, dels gennem et stærkt Fald af de preussiske Statspapirer, dels gennem en høj Agio paa Statens Sedler. Men Wörth og Sedan forandrede med et Slag hele Situationen fra Angst og Uvished til en vild Sejersrus, der kun manglede Et til at legemliggjøre sig, nemlig Penge. De kom navnlig i Form af den franske Krigersstatning, med Renter ca. $5\frac{1}{2}$ Milliard fr., hvoraf — saavidt jeg kan skjønne, — ej stort over $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$ medgik til Erstatning og Udbedring af alle i Krigen lidte Tab og til Indløsning af de elssask-lothringske Jernbaner. Hele Resten kom mere eller mindre nye Anlæg tilgode; den langt overvejende Del brugtes til Indløsning af de af det nordtyske Forbund og de sydtyske Stater for og i Anledning af Krigen stiftede Rigslaan. Disses Kapitaler bleve herved disponible og skulde søge andre produktive Anvendelser. Men hertil fattedes den første af alle Betingelser, nemlig Tiden. Det viste sig nemlig umuligt for

den tyske Produktion i saa kort en Tid som de ca. 2¹/₂ Aar, Frankrig behøvede til Krigserstatningens Udredelse, at absorbere dennes Beløb ad produktiv Vej. Altsaa maatte hine frigjorte Kapitaler for en stor Del søge Anvendelser, der ej vare begrundede i Markedets objektive Krav og derfor maatte tilsigte en øjeblikkelig høj Gevinst paa Sikkerhedens Bekostning.

Da Pengenes Værdi, deres Kjøbeevne, forholder sig omvendt som deres Mængde, maatte den første Virkning af Milliarderne eller rettere af de Summer, de havde frigjorte, blive en almindelig Prisstigning af alle Tysklands Produkter. Derved maatte Indførselen stige over Udførselen — af Raastoffer og Materialier til disses Porarbejdning — eller Milliarderne maatte sprede sig over alle de Lande, hvormed Tyskland stod i Handelsforbindelse, og da de dér fremkaldte den selvsamme Prisstigning og forøgede Indførsel, maatte de sprede sig videre til den øvrige kommercielle Verden. Men den omløbende Pengemængde forøgedes ej blot gennem den franske Krigserstatning. Dels havde Frankrig for at hjælpe sig under og efter Krigserstatningen forøget sin Seddelmasse med ca. 1¹/₂ Milliard fr., dels havde de andre Stater forøget deres, saa at ved Begyndelsen af 73 de vigtigste europæiske og amerikanske Bankers Seddelmasse var voxet med over 3 Milliarder fr. udover Status i Januar 69, medens deres Metalbeholdninger ej engang vare stegne med ¹/₃ af deres Seddelbeløb. Da nu Sedlerne i Omsætningen virke som Mønt, saa maatte de yderligere stimulere den Prisforhøjelse, som indledede Krisen, og som ej kunde lokalt begrænses, men maatte forplante sig overalt gennem alle Omsætningens Aarer. Hvorledes iøvrigt dette økonomiske Sygdomsstof, der i Form af Spekulationslyst og Milliarder havde samlet sig overalt, yderligere aggraveret af flere Regeringers, navnlig den tyskes, administrative Misgreb, skaffede sig sit første akute Udbrud i Form af en ren lokal Børskrise, i Wien Maj 73, der derpaa udbredte sig videre, ompændende tilsidst alle Jordens Lande og begravende større Formuer, end nogen tidligere Krise, — forbigaas her; thi denne Del af Verdensbevægelsen er gennemkæmpet; Børskrisens Vulkan er uddød. Ikke saaledes med den store Krises

anden Akt, Produktionskrisen. Her havde Varernes universelle Prissligning i de første Aar efter 70 fremkaldt en Produktion, hvis Lige Verden ej før havde set. Den var bleven mulig ved Produktionsmidlernes enorme Udvikling efter Krisen i 1857. Sammenlignet mellem Begyndelsen af 60'erne og af 73 var saaledes Englands Dampkraft fordoblet, Englands og Nordamerikas Jernbanelængde stegen med 70 pCt., deres Handelsmarine alene i 72—73 voxet med over $\frac{1}{4}$ Million Tons; Verdenstelegrafens Traadlængde stegen fra nogle faa tusind Mil i 50'erne til en Længde i 73 af 50 Gange Æquator rundt o. s. v. Ved alt dette blev det muligt i langt højere Grad end før at forhandle om og bestille Varer fra de fjerneste Egne, at faa dem frembragte i hidtil ukjendte Mængder og at skaffe dem frem til Kjøberne næsten paa Dag og Klokkeslet. Og alle disse Muligheder bleve til Virkeligheder ved Formen for Nutidens Omsætning, der ej sker kontant, men gennem Krediten i Form af Vexler. Tilliden til Situationen havde givet disse den mest udstrakte Anvendelse, idet fra Januar 69 til Januar 73 de vigtigste europæiske og amerikanske Bankers Vexelportefeuille var, ligesom deres Seddelbeløb, voxet med over 3 Milliarder fr. Stimuleret gennem alle disse Faktorer var Verdensomsætningens gennemsnitlige aarlige Tilvæxt i 70—73 bleven det Tredobbelte af den i 65—70. Men jo stærkere Stimulationen havde været, desto voldsommere blev ogsaa Tilbageslaget. Det anmeldte sig gennem en synkende Verdensomsætning, i 74 ca. 1 Milliard fr. mindre end i 73, gennem aflagende Vexelportefeuiller, og det kom, da alle de Løfter, Krediten havde indrømmet, omsider skulde kontant indfries. Da viste det sig, at Produktionen af mangfoldige Gjenstande langt oversteg Efterspørgselen; altsaa maatte deres Priser falde, og da indtraadte, af Frygt for yderligere Prisfald, den Panik, som drev Varepriserne ned imod deres yderste Minimum, Produktionsomkostningerne, og hvad der ej kan naa op til dette Minimum, det danner den Gruppe af Varer, der i det Følgende kaldes de overproducerede i Modsætning til dem, der fremdeles i stigende Mængder kunne produceres og afsættes til lave Priser. Denne Distinktion maa man nøje fastholde,

om man vil forstaa den nuværende Krise. Man maa ej blot banlyse den i og for sig selvmodsigende Tanke om en almindelig Overproduktion, men ogsaa Tanken om at de sidste Aar have ophævet hin Distinktions Gyldighed. Til Begrunding heraf ville vi henregne til de endnu overproducerede Varer Produkterne af nogle af Jordens største Industrier, t. Ex. Kul, Jern, tilbugne og savskaarne Trævarer, Mursten o. A. Til de uformindsket afsættelige Varer henhøre vi de større textile Produkter, navnlig Bomuldsvarer, tildels Uldvarer, endvidere Nydelsesmidlernes store Klasse: Sukker, Kaffe, The osv., fremdeles Landbrugets Produkter: Korn, Smør, Kjød o. A. I enkelte af disse Varers Industrier har Konkurrencen fremkaldt mindre lokale Forstyrrelser, t. Ex. i Englands Bomuldsindustri; men for hver enkelt Vare gjælder det, at Forbruget er enten i stadig Stigende efter Krisens Kulminationsaar, t. Ex. i England fra 72—73 til 78 med 22 pCt. for The, med 21 pCt. for Sukker o. s. v., eller at det ej blot fuldt har kunnet anvende Alt, hvad Aarenes Høst have frembragt, men endog har fremkaldt ny Jords Indtagning til Dyrkning i en hidtil ukjendt Maalestok, overalt hvor saadan fandtes, t. Ex. i Sverig, i Indien og navnlig i Nordamerika, hvor i 77 og 78 ere indtagne ca. 600 geogr. Kv.-Mil raa Jord til Dyrkning. Helt anderledes stille sig de overproducerede Varer. At Overproduktionen maatte ramme dem fremfor hine, er af flere Grunde højst forklarligt. For det Første ere de nævnte overproducerede Varer enten tilstede i en allerede halvfærdig Tilstand i Naturen, eller de kunne med Nutidens enorme Produktionsmidler skaffes tilveje i en ubegrænset kort Tid og i en ubegrænset Mængde, medens de andre Varers Produktionstid er bestemt begrænset af den Tid, Naturen behøver til at frembringe og modne dem, og deres Produktionsmængde er begrænset af den Mængde Jord, som til en given Tid er opdyrket, og til hvis Udvidelse gjennem ny Jords Indtagning til Dyrkning der udfordres langt længere Tid, end t. Ex. til at grave en ny Gang i en Kulgrube. Dernæst er de overproducerede Varers fysiske Beskaffenhed af en saadan Art, at de en Gang fremstillede og anvendte kunne uden væsenlig Værdiforringelse bevares i lange Tider, medens

de relativt let afsættelige Varer, t. Ex. Korn, Smør, Kjød miste deres Anvendelighed efter et Par Aar eller et Par Maaneder og snart maa erstattes gennem en ny Frembringelse. Deres Produktion har derfor af den ene eller den anden af disse Grunde eller af begge ej kunnet, saaledes som de andre Varers, anteciperes forud til Tilfredsstillelse af en længere Tids Forbrug.

Overproduktionen viser sig nu under forskellige Former. Tage vi saaledes Træ og Mursten, saa fremkaldtes Overproduktionen heri navnlig gennem en stærk Efterspørgsel til nye Bygninger. Fra forøgede Kredit- og Omløbsmidler sluttede man uden videre til forøget Kapitalrigdom, derpaa til forøgede Bybefolkninger o. s. v. Navnlig Lavissee har i «Revue des deux mondes» ondskaftsfuldt, men morsomt skildret de berlinske Byggeselskabers Opstaaen. Saa opstod den Bygningssvindel i hele den civiliserede Verdens Hoved- og store Provinssæder, der som al anden Svindel ophørte, da den omsider var pekuniært udtømt. Efterspørgselen efter hine Raastoffer var, om man vil, forbigaaende; men dens Resultater bleve særdeles langvarige, i Form af Bygninger og nye Kvarterer Jorden over, som man under normale Forhold vilde behøve en halv eller en hel Menneskealder til at bygge og befolke, om de forhaandenværende Bygninger og Kvarterer skulde beholdt deres Befolkning. Altsaa er Trangen til Nybygninger for en lang Tid tilfredsstillet. Derved maatte Efterspørgselen efter Træ og Mursten aftage, og derved indtraadte disse Raastoffer sammen med Bygningerne i de overproducerede Varers Klasse. Ingen anden Vare viser under Krisen saa store Omskiftninger, som Bjælker og Savtræ. Tage vi saaledes, af Mangel paa andet Materiale, et af de største skovproducerende Lande, Sverig, hvis Export af Træ langt overgaar alle andre Varers, finde vi dens Træexport stærkt aftagende efter Krisens Kulminationsaar; men, i Miskjendelse af Situationen, slaar den sig i 77 op med over 6 pCt. imod 76 — for derpaa at falde i 78 med det kolossale Beløb af 17 pCt. og formedelst de stigende Priser med et Værditab af 44 pCt. i 78 mod 77. Her ser man Overproduktionen i den mest haandgribelige Form; men man

ser den ligesaa tydeligt, ved at berejse Landet, af den store Mængde nu stillestaaende eller kun halvt arbejdende Savværker i Sverigs bedste og nærsomste Skove og af de store Ophobninger af Trævarer af ringere Kvaliteter. Men vi standse ej hermed. Hint Fald i den svenske Træexport har i det sidste Aar medført et tilsvarende i Skibsfragterne for Træ, hvorved en Mængde Skibe, især af den norske Handelsmarine har maattet oplægges. Derved maatte Reparationer og Nybygninger af Skibe for en Del blive overflødige; dette medførte en tilsvarende Standsning for Træskibsværfterne; og derved formindskedes yderligere Efterspørgselen efter Træ. Den Svindlens Bølge, de store Steders Byggekonserter i sin Tid satte i Bevægelse, har saaledes ej blot direkte ramt Træindustrien, men ogsaa Rhederiet og Skibsbygningen, for tilsidst atter at tørne imod Træindustrien. En anden Udviklingsgang har Sygdommen i Jernindustrien. I «Economist»'s Commercial history of 1878 er uden Kommentar meddelt en Statistik over Verdensproduktionen af Jern. Ved en nærmere Betragtning heraf finder man i de 13—14 Millioner Tons, Slægten for Tiden forbruger, udtrykte store økonomiske Omvæltninger. Fra 1850—65 steg Produktionen gennemsnitlig aarlig med 320 000 Tons; fra 65—71 med gj. aarl. 545 000 T., fra 71—73 med gj. aarl. 1 064 000 T., og fra 73 til 77 aftog den gj. aarl. med 266 000 T. Den sundeste af alle disse Udviklinger var Stigningen i 50—65; thi den vilde, om den var bleven holdt, nøjagtig have givet Alt, hvad der er produceret og forbrugt fra 50 til 77. Men alt fra 65—66 begynder for Alvor den Jernbanesvindl, især i Nordamerika, Østrig-Ungarn og Tyskland, hvortil der før hentydedes, der vel først senere skulde kulminere, men som alt da formaaede at drive Jernproduktionens aarlige Tilvæxt op med 70 pCt. og fremkalde den Overpekulation i Jern, man almindelig tilskriver en senere Periode. De store Kapitalanlæg, der gjordes for at forhøje Produktionens aarlige Tilvæxt fra 320 000 T. før 65 til 545 000 i 65—71 vilde om denne Tilvæxt var bleven holdt nemlig have medført en Produktion fra 65 til 77 af i Alt 163,3 Millioner T., medens den virkelige Produktion og Forbrug kun har udgjort

117,5 Mill. T. Altsaa var Overproduktionens Fejl 39 pCt. Endvidere: De nye Kapitalanlæg, der behøvedes til at forcere Tilvæksten op fra 545 000 T. før 71 til 1 064 000 T. aarligt i 71—73, vilde, selv om de enorme Priser paa Jern havde holdt sig, have medført en Produktion fra 71 til 77 af i Alt 130 Mill. T. mod en virkelig Produktion af 96,1 Mill. Tons, altsaa var Overspekulationens Fejl 35 pCt., lidt mindre end den tidligere formedelst det forholdsvis større Antal Aar med aftagende Produktion. Altsaa maa alle de Kapitalanlæg af forskellige faste og flydende Former, som Overspekulationen har fremkaldt, nu ligge uproduktive med Undtagelse af de ubetydelige Dele, der have kunnet anbringes i andre Industrier. Klarest fremtræder imidlertid Sygdommen gennem den aarlige Tilvæksts Aftagen med 266 000 Tons efter 73. Thi et Nutidens Samfund, der ej alene ikke har Trang til et stigende Forbrug af et Stof som Jern, der danner Bestanddelen i omtrent alle Redskaber, fra det mindste Værktøj til den mægtigste Maskine, men endog kan nøjes med en aftagende Produktion, — et saadant Samfund maa være økonomisk sygt. Og hin aarlige Aftagen i Produktionen har sine andre positive Udtryk. I England, der afgiver ca. Halvdelen af Verdensproduktionen, stode af 977 Højevne den 1ste Januar 79 de 454 kolde, af dets Miner vare mangfoldige opgivne, ikke blot af de under Svindelen aabnede fattige og daarlige, men ogsaa af ældre Miner, hvis Produkter tidligere kunde komme paa Markedet, men som nu ere distancerede af Miner af overlegen Kvalitet og Righoldighed med mindre Produktionsomkostninger, medens desuagtet den samlede Produktion er aftagen. Ganske de samme Fænomener finde vi i Nordamerikas og Tysklands Jernproduktion til Udgangen af 1878: overalt Nedlægning af tidligere Brug, overalt kun de bedre Kvaliteter, der lønne sig at bearbejde — derfor overalt Virkninger af Overproduktionen den Dag idag. Atter en anden Sygdomsform viser en tredje stor Industri, Kullet. Af Mangel paa statistisk Materiale over Verdensproduktionen maa jeg holde mig til Englands, som leverer omtrent Halvdelen af de 5—6 Milliarder Centner, Slægten aarlig forbruger. Medens Jernet viser et Fald i Produktionen efter 72—73, viser

Kulproduktionen en hel anden Gang. Efter i 66—70 at være jævnt tiltagende med gennemsnitlig aarlig $2\frac{1}{2}$ pCt., slaar den sig i 70—73 pludselig op med gennemsnitlig aarlig 5 pCt. Men nu indtræder det uventede Tilfælde, at Kulproduktionen istedetfor som i andre overproducerede Retninger at aflage efter Krisens Kulminationsaar, tvertimod er stegen efter 73, omend ubetydeligt, i det sidste Aar med en Brøkdæl af 1 pCt., og synes at nærme sig en konstant Størrelse. Dette Fænomen, der i lang Tid har forvirret den engelske Forretningsverden, har nu funden sin naturlige Forklaring i en Række sammenstødende Forhold. Dels er Kulle's Anvendelse i Industrien af alle vel den mest universelle; dets Indskrænkning i de aftagende Industrier er for en Del bleven opvejet ved dets Udvidelse i andre, der leverer afsættelige Varer i alle Kvaliteter i stigende Mængder. Dels har den paa Grund af Overproduktion nu indtraadte Formindskning af Jernbaneanlæg og Jernskibsbygning og derigjennem af Jernproduktion jo ej medført en tilsvarende af det daglige Behov af Kul til de alt anlagte Baner. Dels er dets Produktionsomkostninger sunkne ved Opgivelsen af en Mængde Kulværker, der i den blomstrende Periode aabnedes uden enhver geognostisk Sandsynlighed, og af en Mængde andre, der før Krisen dreves med Overskud. Herved er Arbejdsmængden stegen fra 223 Tons pr. Mand aarlig i 60'ne til 273 i 78. Naar desuagtet Kulproduktionens nuværende Tilvæxtprocent langt fra holder Skridt med Befolkningens og er ca. 5 Gange mindre end før Krisen, saa maa en Overproduktion have fundet Sted. Trods de store Ofre, de nævnte Nedlægninger have medført, viser der sig ogsaa i Opsvinget i 71 en Overspekulation af 4 pCt. over det virkelige Forbrug til 78. Ligesom ved Jernet har den ramt de ringere Kvaliteter af Varer og af Gruber.

Disse Exempler maa være Nok til at vise den kvalitative Forskjel mellem den overproducerede og den anden Varegruppes Industrier: i denne en stigende Produktion og Forbrug, i hin Tilbagegang og Stagnation. Men den første Betingelse for enhver sund Industri er et udvidet Forbrug, der kan absorbere den ved Konkurrencen udvidede Produktion.

Udvidelsens Grad kan være højt forskjellig i de forskjellige Industrier, dog ej under den forbrugende Befolknings Tilvæxt; i Reglen vil den være endnu større formedelst de enkelte Individuers med Kulturen stigende Fornødenheder og den forøgede Lethed i Omsætningen. Derfor maa en i længere Tid konstant eller en aftagende Produktion af Varer, der hverken ere gaaede af Brug eller ere erstattede af andre, være fremkommen efter en Overproduktion, hvorved den Produktion, der med stigende Tilvæxt skulde været fordelt paa et vist Tidsrum, er bleven sammentrængt paa et mindre Afsnit af dette og forceret ud over, hvad der i Resten af dette kunde forbruges. Altsaa maa alle de Kapitalanlæg, hvorved hin forcerede Produktion blev mulig, forblive uproduktive, indtil Forbrugen atter medfører en stigende Produktion. Det Samme maatte ske med den Forøgelse af Arbejdskraften, Overproduktionen fremkaldte, med Undtagelse af den Del, der har kunnet anbringes i andre Erhverv. Af alt dette fremkommer den Arbejdsstandsning og den Arbejdsløshed, der betegner den nuværende Tilstand. Dennes Sygdom ligger derfor ingenlunde i, at den eller den overproducerede Vare i og for sig er ubrugelig, men deri, at Produktionsomkostningerne for alle Varers Kvaliteter ej kunne dækkes af deres Ombytningsværdi overfor de afsættelige Varers. M. a. O.: disse to Varegrupper ere ej tilstede, kunne ej finde hinanden paa Markedet i det Forhold, at den ene kan gaa helt i Bytte mod den anden. Der bliver af den ene Gruppe altid Noget, som maatte produceres, om samtlige Kapitalanlæg skulde være produktive, men som ej kan afsættes, fordi Forbruget deraf for en længere Tid er tilfredsstillet. Og disse forskjellige økonomiske Disharmonier ere jo Udtrykket for Et og det Samme: den partielle Overproduktion, og deri ligger Krisen, den universelle Krise. Thi Overproduktionen rammer ej blot hine Raastoffer, men den rammer dem netop, fordi store Industrier, der anvende dem, selv ere overproducerede, fordi Bygningen af Huse, Træ- og Jernskibe, Jernbaner, Fabriker m. v. til disse Raastoffers Benyttelse, Transport, Forarbejdning ej kunde vedblive i den Maalestok, som Svindelen havde skabt,

altsaa maatte være ledsaget af uproduktive Kapitalanlæg med disses uudblivelige Følger. Hin partielle Overproduktion kan derfor ej være lokalt begrænset til Raastoffernes Produktions-hjem; den maa være universel som de to Faktorer, der affødte den: den universelle Prisstigning, det universelle Fald i Krediten.

Vende vi os nu fra den partielle Overproduktion til det andet Hovedfænomen i den nuværende Krise: det almindelige efter Paniken tiltagende Prisfald for Varer eller de omløbende Penges stigende Værdi, saa maa denne jo være begrundet enten i et formindsket Tilbud af eller i en forøget Efterspørgsel efter omløbende Penge, eller i begge Faktorer. Den ligger nu i begge. For det Første er Tilbudet formindsket gennem en formindsket Produktion af de ædle Metaller efter 1870. Dette maatte ske, da Milliarderne og Kreditmidlerne strømmede ud over Verden, dreve Varepriserne op, Pengepriserne ned, og altsaa gjorde det fordelagtigere t. Ex. at grave Kul, end at grave Guld. Dernæst er Efterspørgselen stegen, da de store Seddelbanker begyndte at inddrage de Seddelmasser, de i Svindelens Periode havde udgivet, da Nordamerika og Rusland begyndte at forberede sig paa de uindløselige Sedlers Afløsning med Mønt, da alene Frankrigs Bank inddrog de $1\frac{1}{2}$ Milliard Sedler, hvormed Landet havde hjulpet sig under den tyske Krigserstatning. Men en anden stor Indskrænkning i den omløbende Pengemængde er fremkommen ved den i flere Stater, Tyskland, Norge-Sverig, Danmark under Krisen skete Overgang til den rene Guldfod, fuldt motiveret ved Sølvets synkende Værdi, hvis Virkning tilsidst vilde have udtrykt sig gennem en uheldig Vexelkurs overfor Ulandet, saaledes som i Tyskland før Krigen. I Erkjendelsen heraf have selv Landene med en dobbelt Møntfod, den latinske Møntunion, forhøjet Anvendelsen af Guld, formindsket den af Sølv. Da Guldet saaledes i nogle Lande helt, i andre tildels, har i de større Betalinger maattet alene overtage baade sin egen og Sølvets tidligere Funktion, saa maatte Efterspørgselen efter Guld i Verdensomsætningen stige. Men ogsaa i Landenes indre Omsætninger har dette fundet Sted; da den tidligere liv-

lige Tuskhandel mellem Land og By, mellem Landmandens Korn og Smør og Kjøbmandens Jern og Tømmer indskrænkedes ved, at den ene Varegruppe ej kunde gaa helt i Bytte med den anden, steg Efterspørgselen efter kontante Penge. Af alt dette fremgaar, at de tvende Faktorer, det aftagende Tilbud af og den stigende Efterspørgsel efter omløbende Penge, have ved at virke i samme Retning maattet drive Pengepriserne op, Varepriserne ned.

Ere nu de to Hovedfænomener i Krisen begge i sig selv Sygdomme? At den partielle Overproduktion er det, er klart. Thi den fremkalder Stilstand, Kapitalfortæring og Arbejdsløshed overalt, hvor den rammer. Men er ogsaa de afsættelige Varers lave Pris en Sygdom? Ja, privatøkonomisk er den det for Alle, som have kjøbt dyrt og nu skulle sælge eller udbytte det saaledes Kjøbte. Men nationaløkonomisk er den det ikke, saalænge Arbejdernes Løn og Driftsherrens Gevinst kunne betales med et saadant Beløb, at Varerne uafbrudt kunne produceres og bringes paa Markedet i større Omfang end tidligere. Derfor se vi baade her og i Udlandet t. Ex. Skarer af Landmænd gaa fra de Gaarde og Forpagtninger, de have kjøbt for dyrt; men Agerbruget selv staar urokket. Der er derfor Intel til Hinder for, at disse Varers naturlige Pris, bestemt ved Produktionsomkostningerne, kan ligge under den nuværende, og Markedets Forsyning desuagtet vedblive. Og den maa det maaske, om vi hurtigt skulle ud af Krisen. Thi kun to Veje føre ud af den. Da nemlig Krisen ligger i, at de overproducerede Varers Produktionsomkostninger ej for alle Evaliteter kunne dækkes af deres Ombytningsværdi, saa maa enten denne stige, eller hine maa falde, om Krisen skal ophøre. Den første Vej bliver trang og langsom; thi den betyder en forøget Kjøbeevne hos Slægten, der atter forudsætter en forøget Spareevne. Men hvorfra skal denne virksomt komme, naar den halve økonomiske Verden er i Tilbagegang, naar Millioner af Mennesker gaa ledige paa Torvet af Mangel paa Arbejde, den første Betingelse for at spare? Hvad forslaar her et eller to Aars god Høst i Evropa og Amerika? Der er jo ej blot at dække Underkuddet sammesteds i de nærmest foregaaende Aars maadelige

Høste, Tabet ved Tysklands Kvægpest, ved Frankrigs Druesyge. Ej engang dette kan den. Men der er endvidere at dække de enorme Tab ved Misvæxt og Hungersnød i Kina og Indien, ved to store Krige og flere mindre, ved alle Krisens uproduktive Kapitalanlæg. Hvor uendelig lang vil ej Vejen blive, om alle disse Tab skulde dækkes alene gennem Slægtens Spareevne? Den anden Vej, Produktionsomkostningernes Synken, kan blive langt hurtigere. Men den vil da, for her blot i Korthed at holde os til en enkelt Omkostning, Arbejdslønnen, blive ensbetydende med en yderligere Synken af de afsættelige Varers Ombytningsværdi. Korn, Smør, Kjød, Bomuldsvarer, Sukker, Jordrente o. A. maa synke end dybere, og hvor meget disse Varer end ville svinge frem og tilbage under en saadan Synkningsproces, og derved afgive et frugtbart Emne for Spekulationen, maa de ende med at synke til det Punkt, at Arbejdslønnen, hvormed alle Produktionens Arbejdere, fra Daglejeren til Ingeniøren, fra Formanden til Driftsbestyreren, skulle købe disse Varer, bliver saa billig, at de overproducerede Varers store Industrier kunne gennem formindskede Produktionsomkostninger optage deres Forretninger med samme Gevinst, som andre Industrier. Kun disse to Veje ere tænkelige. Hvilken af dem Krisen vil gaa — ja Hvo véd det! Men hidtil synes den at have valgt den sidste, den hurtigere Vej. Ej blot de stadigt synkende Priser vise dette, men selve Arbejdslønnen har gjort dybe Fald, om end langt fra tilstrækkelige, navnlig i Byerne. Men hvad enten Krisen gaar den ene eller den anden af disse Veje, eller de ved maaske at mødes yderligere afkorte dens Varighed, altid vil Ombytningens Niveau mellem de nu overproducerede og de afsættelige Varer blive den sidste Betingelse for dens Ophør. Saalænge dette ej er naat, i det Mindste saalænge ere vi i de nedadgaaende Konjunkturer med deres store Udjevninger i Form af finansielle Katastrofer. Og ad hvilke andre Veje vil man naa Depressionspunktet? Øjner man maaske en Frelse gennem den lave Bankrente? Denne har jo fulgt os i flere Aar, og Tilstanden har dog ej bedret sig. Den oplyser heller Intet, thi den bestemmes af Forholdet mel-

lem Tilbud af og Efterspørgsel efter Bankkapital imod den Sikkerhed, som Bankerne fordre i Hypothek eller Vexler. Jo vanskeligere det bliver, paa Grund af store Industriens Tilbagegang og de sidste Aars talrige Falliter, at skaffe saadan Sikkerhed, desto mere maa, alt Andet lige, Bankrenten falde. Dennes forholdsvis lave Standpunkt er derfor fuldt forenelig med en ringe Bankkapital. Og man maa haabe, det er saa. Thi var den lave Bankrente begrundet i Overflødighed af Bankkapital, saa blev den kun det numeriske Udtryk for, at al Forretningsaand, al Forretningsmulighed var ved at uddø. — Eller venter man en Bedring gennem en forøget Guldproduktion? Vel er det, som Prof. Scharling i sit Skrift om «Guldlandenes Opdagelse» klart har paavist, sandt, at en Forandring i den omløbende Pengemængde ingenlunde fører til en simpel Regning med andre Tal, og at der til enhver Tid behøves et vist Forhold mellem Vare-Omsætningen og den omløbende Pengemængde, der ej ustraffet kan ændres. Men hvilket er da dette Forhold? Saalænge dette Spørgsmaal ej kan besvares, véd man jo ej, om der nu er Mangel paa Guld, eller om den forcerede Guldproduktion efter 1848 ikke netop var en Overproduktion, der gennem en formindsket Produktion i de senere Aar nu reguleres. Og psykologisk var det umuligt Andet, end at den maatte være det, naar man mindes de vilde Lidenskaber, der fremavlede og ledsagede den, indtil den tilsidst gav Evropa en Guldsmængde næsten dobbelt saa stor som før 1848. Men selv hvor der er en Guldsmangel, kan denne jo højst medføre enten en slæbende Omsætning eller en Pengekrise i snævrere Forstand. Men saadanne have vi jo slet ikke. Vi have en Produktionskrise, begrundet i relativ Overflødighed paa nogle Varer, altsaa relativ Mangel paa andre. Og hvor meget end Verdens Guld forøgedes, det kan dog ej af 2 Tønder Kul gjøre 1, eller af 1 Tønde Korn gjøre 2.

Til dette Indledningsforedrag knyttede der sig følgende Diskussion:

Journalist **Bauer** ønskede, at Diskussionen ogsaa maatte komme til at behandle de Forhold, hvorunder den indenlandske Industri for Tiden befandt sig. Det Tryk, der hvilede paa denne og som forsøgedes ved, at man ikke havde benyttet den forudgaaende Periode fra Næringsfrihedens Indførelse til 1873—74 paa rette Maade, havde flere Aarsager. I det nævnte Tidsrum faldt Overgangen fra Haandværket og den lille Industri til den store og forskellige vigtige Fremskridt med Hensyn til nye Arbejdsmethoder og Maskiner; der var rigelig Tilbud af Kapital til industrielle Anvendelser, og endelig vare ogsaa vi blevne naaede af den stærke kunstindustrielle Bevægelse, der for Tiden herskede i hele den civiliserede Verden. Med 1874 begyndte Vanskelighederne at blive følelige og havde ved den fortsatte Udvikling medført den Krise, hvorunder man nu led.

Professor **Scharling** beklagede, at et, mod Forventning, ansat Aftenmøde i Folketinget vilde kalde ham bort fra Foreningen, saa at han kun nu havde Lejlighed til at fremsætte en kortere Bemærkning. — Naar der var blevet opkastet det Spørgsmaal: hvor stor en Guldmængde udkræver Omsætningen?, saa kunde der ikke gives noget almengyldigt Svar herpaa, allerede af den Grund at det, hvorpaa det kom an, ikke var den absolute Mængde, men tværtimod Forholdet mellem de i Øjeblikket tilstedeværende Kvanta paa den ene Side af Guld, paa den anden Side af Omsætningsgjenstande. Det var af Vigtighed, at dette Forhold holdt sig nogenlunde konstant. Og forsaavidt der normalt var en vis Stigning i Vareomsætningen, vilde der normalt ogsaa føles Trang til en vis Forøgelse af Guldmængden. At Guldproduktionen i 1848 burde betegnes som en Overproduktion, var muligt; men efter at denne betydelige Guldforøgelse engang var kommen tilstede, var det af Vigtighed, at den da tilvejebragte Stilling blev opretholdt. En Forøgelse af Guldproduktionen i nærværende Øjeblik troede Taleren vilde virke gavnligt ind paa Forholdene af den Grund, at den vilde hæve et af de Momenter, der mest bidrog til at forhindre, at de ved tidligere Overproduktion og Svindel forstyrrede Forhold atter kom til Ro, nemlig det jævnt fortsatte Prisfald. Naar Indlederen af den Grund vilde tillægge

dette Prissald mindre Betydning, at de Tab, Prissaldet bragte, vare individuelle Tab, saa kunde han vel have Ret deri; men overses maatte det dog ikke, at en stor Mængde individuelle Tab tilsidst kunde blive et nationaltøkonomisk Tab. En Guld-Produktion, der oversteg Behovet, var vel skadelig; men en for lille Produktion var maaske endnu skadeligere. — Taleren sluttede med en Tak til Indlederen.

Professor **Falbe Hansen** fremhævede den Omstændighed, at Bankbeholdningerne ere saa rigelige, som et Tegn, der tydede paa, at den tilstedeværende Guldbeholdning er tilstrækkelig. Han udtalte den Anskuelse, at Møntreformen har haft en betydelig Indflydelse paa Prisorholdene og Krisen i Danmark; alligevel havde det dog været fuldstændigt rigtigt, at vi gennemførte Møntreformen. — Taleren mente ikke, at Amerika vilde faa den Indflydelse paa vort Agerbrug, som Nogle frygtede. Vel havde man i Amerika optaget store Strækninger til Dyrkning; men man havde paa den anden Side forladt andre betydelige Strækninger. Hovedgrunden til Amerikas forøgede Export var en Indskrænkning af Amerikanernes eget Forbrug. — Hvad endelig angik Spørgsmaalet om Betydningen af en Forøgelse af Guldmængden, troede Taleren ikke, at en saadan kunde have andet end en blot foreløbig, altsaa ikke nogen vedvarende stimulerende Indflydelse.

Redaktionssekretær **Nathansen** udtalte, at de store Guldbeholdninger i Bankerne snarest vidnede om Stilstanden i Industri og Handel; — et Andet var, at naar der endelig engang indtraadte Bedring, vilde disse Guldbeholdninger kunne være til megen Nytte: der vilde i dem være en overordenlig Støtte til at fremme en Bedring, naar denne først begyndte at indfinde sig.

Professor **Falbe Hansen** og cand. polit. **Rubin** vekslede et Par Smaareplikker om Forholdet mellem Møntreformen i Danmark og Krisen.

Højesteretssagfører **Oct. Hansen** havde vel med megen Interesse læst Professor Scharlings Afhandling og hørt Indlederens Foredrag, men maatte dog sige, at han ikke havde faaet sine Tvivl løste, og at navnlig Spørgsmaalet om, hvorfor Krisen var

saa vedholdende, ikke var blevet ham tilstrækkeligt klart. Professor Scharling havde henvist til Guldets relative ringe Mængde, og Indlederen var gaaet noget videre; — men den Forretningsløshed og den Nedgang i Produktion og Afsætning, hvorover der ganske i Almindelighed klagedes, samt Krisens Vedholdenhed var ikke blevet tilstrækkeligt forklaret. Skulde det ikke være Tilfældet, at Verdens Konsumtionsevne i det Hele var forringet? Alle vilde spare. Professor Falbe Hansen havde jo saaledes henvist til Amerika, der ikke længere kunde konsumere sin egne Varer; i England, Kina og flere Lande saa vi ligeledes en aftagende Konsumtionsevne. Verden var bleven anlagt paa at producere mere, end der kunde forbruges. Grunden til Krisen kunde dog neppe være, at der er for lidt Guld; Guldets ringe Mængde maatte nærmest have en nominel Betydning, og vilde egentlig kun have en reel Betydning for Kapitalister og Kreditorer og Debitorer. Indlederen havde nævnt for faa Varer som Gjenstand for Overproduktion.

Professor **Falbe Hansen** henviste til J. B. Says Afsætnings-theori, der viste Umuligheden af en almindelig Overproduktion.

Højesteretssagfører **Oet. Hansen** forvarede sig imod den Opfattelse, at han skulde tro paa en almindelig Overproduktion. Han indsaa meget vel, at en saadan var en *contradictio in adjecto*. Alligevel maatte han fastholde sin Formening om en aftagende Konsumtionsevne.

Bankkasserer **Bing** var ikke enig med Indlederen i hans Distinktion mellem de forskjellige Arter Varer, og fremhævede, at der ogsaa i Agerbruget maatte siges at have fundet Overproduktion Sted. Ogsaa i Agerbruget var der blevet nedlagt for mange Kapitaler, og det vilde nu være ønskeligt, om man kunde faa fat paa dem.

Om dette Punkt vexlede Admiral **Bille**, Bankkasserer **Bing** og **Indlederen** nogle Bemærkninger.

Godsejer **Oldenburg** havde gjentagende Ordet for at svare de forskjellige Talere. Hans Repliker samles i Følgende:

•Det var mig umuligt i en halv Time at faa fremhævet alle Momenter i et saa omfattende Spørgsmaal. En æret Talers Bemærkning om den sidste Tids begyndende Udvikling af Staal-

fabrikationen paa Jernfabrikationens Bekostning, er meget rigtig. Jeg skal supplere den med, at det navnlig ere Staalskinnerne, som have tillaget, medens Jernskinnerne have aftaget; de sidstes Tilvirkning alene i Nord-England fra 324 000 Tons i 1873 til 36 000 Tons i 1877, og i Wales i de sidste 8 Aar fra 500 000 Tons til 50 000 T. o. s. v. Da Fabrikationen af Staal fordrer mindre Kul, end den af Jern, vil Kulproduktionen i Længden neppe blive uberørt af denne Overgang. En anden æret Taler mente, at der i Indledningen var nævnt for faa overproducerede Varer, om Krisen skulde forklares af en partiel Overproduktion. Men der fremhævedes udtrykkeligt, at Overproduktionen af Jern, Kul, Træ o. s. v. var begrundet i og forbunden med Overproduktion af Bygninger, Jernbaner, Skibe o. s. v., og alle disse Industrier af Raastoffer og store Anlæg udgjøre vel mindst Halvdelen af den økonomiske Verdensvirksomhed; ja, i Henseende til Arbejdskraften sikkerlig langt mere, end den anden Halvdel, nemlig Jordens Anvendelse til Korn, Bomuld, Kolonialvarer, Kvægavl o. A. — At anlage en Overproduktion ligesaa vel i de afsættelige som i de andre Varers Industrier, betyder at antage en almindelig Overproduktion, hvis logiske Umulighed jeg ej føler mig opfordret til her at paavise. Derimod har Krisen i alle Industrier fremkaldt unyttige, taabelige Kapitalanlæg. Men den nødvendige Modningstid og den begrænsede Mængde opdyrket Jord, ikke Jordbrugernes Maadehold og Forudseenhed, have forhindret Kornets o. a. Varers Overproduktion. En saadan kan ej have fundet Sted i de Industrier, hvis Varer i stigende Mængder produceres og forbruges gennem alle Kvaliteter. Her finder jo tvertimod en relativ Underproduktion Sted.

Prof. Falbe Hansens Bemærkning om, at de sidste Aars store Udvidelse af Amerikas Opdyrkning kun er forbigaaende, kan jeg i en Forstand godt tiltræde. Thi skulde den blive saaledes ved, maatte Europas Korn- og Kjødproduktion tilsidst blive overflødig, og Amerikas øvrige Industri fuldstændig op-høre af Mangel paa Arbejdskraft. Der blev nemlig i 1877 indtaget $3\frac{1}{3}$, i 1878 $7\frac{1}{2}$ Millioner Acres raa Jord til Dyrkning. Denne Stigning hidrører fra, at i 1878 over 100 000 Familjer

ere gaaede over til Jordbruget fra andre Industrier. De ville neppe vende tilbage til disse, saalænge de ere overproducerede, og i denne Mellemtid vil Amerikas Opdyrkning, hvor intensiv den end er, have vundet en Udvidelse, der sikkert vil mærkes paa Verdensforsyningen.

Jeg formaar ej med Prof. Scharling at indse, at en overfor sit tidligere Beløb formindsket Guldmængde maa fremkalde en Krise, allermindst en Produktionskrise. Udtalt i sin Almindelighed vilde hint Axiom blive enstyvende med det: at en Overproduktion af Guld var umulig, eller at Guld ej var underkastet de almindelige økonomiske Love, eller at Guld slet ikke var en Vare, men noget Andet, hvis Begreb endnu ej er bestemt. Derimod er jeg enig med Prof. Scharling i at en Forøgelse af Guldmængden nu vilde virke i høj Grad «stimulerende». Men derved vilde Sygdommen yderligere forværres, idet Spekulationen i Varer vilde fremlokkes, medens dennes første, sunde Betingelse fattes: en virkelig Trang til Varer af alle Arter. Vi kunde saa begynde forfra med Krisen, da Milliarderne «stimulerede» Produktionen saaledes, at den tilsidst gik istaa. Privatøkonomisk derimod vil en forøget Guldmængde have Betydning. Men dette vedkommer os ej her, hvor vi tale om en universel-økonomisk Krise. Denne vil være ophørt, naar Varerne i stigende Forbrug kunne gaa helt i Bytte med hverandre; men om den eller den Maskine, Ejendom o. s. v. er af en Kjøber betalt med sin halve, af en anden med sin dobbelte Værdi, er Krisen fuldkommen ligegyldigt. Skal denne vente paa, at alle Spillerne i dens store Lotteri faa deres privatøkonomiske Tab dækkede, deres Daarskaber udslettede, saa bliver den permanent. — Men ligesaa uheldig en gennem en forøget Guldproduktion stimuleret Produktion af Varer, der alt ere tilstede i tilstrækkelig Mængde, vilde være, ligesaa misforstaaede ere de af Mangel paa Enighed o. A. heldigvis mislykkede Forsøg, navnlig i England og Amerika, paa at indskrænke Produktionen, t. Ex. gennem en afkortet Arbejdstid, for derved at drive Varepriserne op. Da nemlig Forrentningen af en Industris faste Kapitaler, Driftsherrens Ulejlighed, det overordnede Tilsyn, Kontorhold m. v. væsentlig blive de samme,

enten Fabriken gaar 6 eller 12 Timer om Dagen, saa maa Varernes Produktionsomkostninger blive større under den korte end under den lange Arbejdstid; altsaa vilde Krisens produktive Tab yderligere forøges. Betingelsen for ethvert industrielt Fremskridt er jo den billigst mulige Produktion af en vis Kvalitet Vare, ikke den dyrest mulige. Man skal derfor hverken ønske Produktionen «stimuleret» eller reduceret, men nøjes med Haabet om, at den store Krise vil uforstyrret af alle ydre Paavirkninger, som Krige o. A., gaa den normale Gang, enhver Sygdom behøver, og som alene Tiden kan give.»

Professor **Falbe Hansen** sluttede Diskussionen med en Tak til Indlederen.
